

Avaleht>Perekonnaasjad ja pärimine>Vanemlik vastutus – lapse isikuhooldusõigus ja suhtlusõigus

Vanemlik vastutus – lapse isikuhooldusõigus ja suhtlusõigus

Eesti

1 Mida tähendab õiguslik termin „vanemlik vastutus” igapäevaelus? Millised on vanemliku vastutuse kandja õigused ja kohustused?

Vanemlik vastutus tähistab vanema hooldusõigust, milleks on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest. Vanema hooldusõigus hõlmab õigust hoolitseda lapse isiku eest (*isikuhooldus*) ja õigust hoolitseda lapse vara eest (*varahooldus*) ning otsustada lapsega seotud asju. Varahooldus hõlmab õigust ja kohustust valitseda lase vara, muu hulgas last esindada. See ei välista lapse õigust seaduses sätestatud juhtudel vara iseseisvalt valitseda.

Vanemal on alaealise lapse suhtes otsustusõigus, mille sisuks on õigus otsustada lapse igapäevaelu (tavahooldamise) asjade üle. Igapäevaelu asjade otsustamisena tuleb üldjuhul mõista sellise tavaotsustuse tegemist, mis esineb sageli ja mis lapse arengut püsivalt ei mõjuta. Lisaks otsustusõigusele on hooldusõiguslikul vanemal oma alaealise lapse suhtes ka esindusõigus. Ühist hooldusõigust omavatel vanematel on ühine esindusõigus.

Mõlemal vanemal on suhtlusõigus, mis tähistab mõlema vanema kohustust ja õigust suhelda lapsega isiklikult. Vanema suhtlusõigus ei sõltu hooldusõiguse olemasolust. Samuti on vanematel alaealise lapse suhtes ülalpidamiskohustus.

2 Kellel lasub üldjuhul vanemlik vastutus lapse eest?

Vanemate ja laste vastastikused õigused ja kohustused tulenevad laste põlvnemisest, mis on kindlaks tehtud seaduses sätestatud korras. Ema on naine, kes on lapse sünnitanud. Isa on mees, kes on lapse eostanud. Loetakse, et lapse on eostanud mees, kes on lapse sünni ajal lapse emaga abielus, kes on isaduse omaks võtnud või kelle isaduse on tuvastanud kohus.

Vanemlik vastutus kui hooldusõigus oma lapse suhtes on omavahel abielus olevatel vanematel ühine. Kui vanemad ei ole lapse sünni hetkel omavahel abielus, on neil ühine hooldusõigus, kui nad isaduse omaksvõtu tahteavaldusi esitades ei ole väljendanud oma soovi jätta vanema hooldusõigus vaid ühele vanematest.

Juhul kui esindusõigust ei ole alaealise lapse kummalgi vanemal või kui lapse päritolu ei ole võimalik kindlaks teha, määratakse talle eestkostja. Sel juhul kuulub hooldusõigus eestkostjale. Eestkostja ülesanne on tagada lapse kasvatamine ja tema isiklike ja varaliste huvide kaitse. Eestkostjaks võib olla nii täisealine piiramata teovõimega füüsiline kui juriidiline isik, näiteks lapse sugulane, kolmas isik või mõni asutus (äriühing või kohalik omavalitsus). Juriidiline isik määratakse eestkostjaks siis, kui sobivat füüsilist isikut ei leita või kui see on olnud vanema tahe testamendis või pärimislepingus. Juriidiline isik peab süstemaatiliselt tegelema eestkostetavatele füüsilisest isikust eestkostjate otsimise, nõustamise ja koostööga. Ajutiselt kuni eestkostja määramiseni täidab eestkostja ülesandeid lapse rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgne valla- või linnavalitsus, kui eestkostete seadmise eeldused on täidetud. Eestkostja ülesannete täitmisel on valla- või linnavalitsusel eestkostja õigused ja kohustused.

3 Kui vanemad ei ole suutelised või ei soovi lapse eest vanemlikku vastutust kanda, kas nende asemele võib määrata mõne teise isiku?

Kui vanemad ei ole suutelised või ei soovi lapse hooldusõigust teostada, on neil võimalik anda nõusolek lapse lapsendamiseks. Vanema nõusolek lapsendamiseks ei jõustu enne kaheksa nädala möödumist lapse sünnist ning enne vanema nõusoleku jõustumist ei saa lapsendamisavaldust kohtule esitada. Vanema nõusolekul võib lapse enne lapsendamiseks antud nõusoleku jõustumist anda hooldada last lapsendada soovivale isikule.

Kui esindusõigust ei ole alaealise lapse kummalgi vanemal või kui lapse päritolu ei ole võimalik kindlaks teha, otsustab kohus eestkostja määramise omal algatusel või valla- või linnavalitsuse või huvitatud isiku avalduse alusel.

4 Kuidas lahendatakse vanemliku vastutuse küsimus, kui vanemad lasevad abielu lahutada või elavad lahus?

Kui vanemad on lahutatud või elavad lahus siis peavad nad otsustama, kuidas edasised hooldusõiguslikud küsimused lahendada. Hooldusõiguslikud vanemad võivad kokku leppida ühise esindusõiguse teostamise korraldamises, kuid hooldusõiguse kuuluvuse muutmise, sh ühise hooldusõiguse lõpetamine, on võimalik ainult kohtu kaudu.

Kummalgi vanemal on õigus kohtult hagita menetluses taotleda, et lapse hooldusõigus antaks talle osaliselt või täielikult üle. Hooldusõiguse vaidluse võib kohus lahendada ka hagimenetluses, kui seda nõutakse koos abielu lahutamise või elatise välja mõistmisega.

5 Kui vanemad sõlmivad vanemliku vastutuse küsimuses kokkuleppe, siis milliseid vorminõudeid peavad nad järgima, et kokkulepe oleks õiguslikult siduv?

Hooldusõiguslikud vanemad võivad ühise hooldusõiguse teostamist korraldada vabas vormis, kuid hooldusõiguse kuuluvuse muutmise, sh ühise hooldusõiguse lõpetamine, on võimalik ainult kohtu kaudu. Hooldusõiguse küsimused otsustab ja paneb õiguslikult siduvalt paika üksnes kohus. Kohus lähtub lapsesse puutuvaid asju läbi vaadates esmajoones lapse huvidest, arvestades kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvi. Hooldusõigusega seotud vaidlused on hagita perekonnaasjad, mille suhtes teeb kohus kohtumääruse. Vanemal tuleb oma õiguste määramisel lapse suhtes esitada kohtusse avaldus.

6 Kuidas on võimalik vanemliku vastutuse küsimust kohtuväliselt lahendada, kui vanemad ei jõua kokkuleppele?

Hooldusõiguslikud vanemad võivad ühise hooldusõiguse teostamist korraldada vabas vormis, kuid hooldusõiguse kuuluvuse muutmise, sh ühise hooldusõiguse lõpetamine, on võimalik ainult kohtu kaudu. Kokkuleppele jõudmiseks saavad vanemad kasutada ka riiklikku perelepitusteenust. Riiklik perelepitusteenus on mõeldud ühise alaealise lapse või laste lahku läinud või lahkuminevatele lapsevanematele, kel ei ole õnnestunud kokku leppida lapse elukorralduslikes küsimustes (näiteks nagu suhtluskord või elatis).

Riiklik perelepitusteenus on lapsevanematele tasuta ja selle saamiseks tuleb pöörduda Sotsiaalkindlustusameti poole. Perelepituse tulemuseks on vanemate allkirjastatud vanemluskokkulepe. Sotsiaalkindlustusameti kinnitatud vanemluskokkulepe on täitedokument. Kohaliku omavalitsuse roll lapsevanemate perelepitusteenusele jõudmisel on nende toetamine ja nõustamine.

Lapsega suhtlemise korra määramisel tegutseb ka kohus kohtumenetluse raames lepitusorganina, püüdes saavutada vanemate kokkulepet lapsega suhtlemise kohta. Kohus kuulab asjaosalised võimalikult aegsasti ära ja juhivad nende tähelepanu võimalusele kasutada perenõustaja abi eelkõige ühise seisukoha kujundamiseks lapse hooldamisel ja tema eest vastutamisel. Kohus võib last puudutava menetluse peatada, kui sellega ei kaasne lapse huvist ohustavat viivitust ning kui asjaosalised on valmis laskma ennast kohtuväliselt nõustada või kui kohtu arvates on muul põhjusel väljavaateid asja lahendamiseks asjaosaliste kokkuleppel.

7 Kui vanemad pöörduvad kohtusse, milliseid last käsitlevaid otsuseid saab kohus teha?

Kohtu pädevusse kuuluvad küsimused, mis on seotud vanemate õigusega lapsega suhelda, hooldusõiguse muutustega, hooldusõiguse taastamise ja kohustusega maksta elatist ning muuta vanema taotlusel selle suurus.

8 Kui kohus otsustab, et lapse hooldusõigus jääb ühele vanemale, kas see tähendab, et see vanem võib kõiki lapsega seotud asju otsustada ilma neid enne teise vanemaga arutamata?

Vanemate ja laste vastastikused õigused ja kohustused tulenevad laste põlvnemisest ehk vanemal, kellest laps põlvneb, on lapse suhtes hoolduskohustus. Vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused tulenevad sellest, kellel on lapse hooldusõigus, seega kui lapse hooldusõigus on ainult ühel vanemal, siis ta saab kõiki lapsega seotud asju otsustada ilma neid enne teise vanemaga arutamata.

Vanemal võib olla ainuhooldusõigus juba lapse sündinud saati, näiteks siis, kui isaduse omaksvõtu tahteavaldusi esitades on väljendatud oma soovi jätta vanema hooldusõigus vaid ühele vanematest. Aинуhooldusõigus võib ka ühel vanemal tekkida, välja võib tuua kolm näidet.

Ainuhooldusõigus on vanemal siis, kui vanem on kohtult hagita menetluses taotlenud, et lapse hooldusõigus antaks talle osaliselt või täielikult üle. Tavaliselt taotleb vanem seda siis, kui ühist hooldusõigust omavad vanemad elavad alaliselt lahus või ei soovi muul põhjusel hooldusõigust edaspidi ühiselt teostada.

Vanem teostab hooldusõigust üksinda ka siis, kui hooldusõigus kuulub vanematele ühiselt, kuid ühe vanema hooldusõigus on peatatud. Kui vanemale seaduse või kohtulahendi alusel kuuluv ainuhooldusõigus lapse suhtes on peatatud ja peatamise põhjuse äralangemist ei ole alust oodata, annab kohus hooldusõiguse üle teisele vanemale, kui see vastab lapse huvidele.

Kohus annab hooldusõiguse teisele vanemale üle ka siis, kui ainuhooldusõigusega vanem on surnud või temalt on hooldusõigus ära võetud, välja arvatud juhul, kui see ei vasta lapse huvidele.

9 Kui kohus määrab lapse hooldusõiguse vanematele ühiselt, siis mida see igapäevaelus tähendab?

Ühise hooldusõiguse korral teostavad vanemad lapse suhtes ühist hooldusõigust ja täidavad hoolduskohustust omal vastutusel ja üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgset heaolu. Ühist hooldusõigust omavatel vanematel on ka ühine esindusõigus.

Kui vanemad ei jõua ühist hooldusõigust teostades lapsele olulises asjas kokkuleppele, võib kohus vanema taotlusel anda selles asjas otsustusõiguse ühele vanemale. Otsustusõiguse üleandmise korral võib kohus otsustusõiguse teostamist piirata või panna seda teostavale vanemale lisakohustusi.

10 Millisesse kohtusse või ametiasutusse peab esitama avalduse seoses vanemliku vastutusega? Milliseid vorminõudeid peab järgima ning millised dokumendid avaldusele lisama?

Hooldusõigusega seotuid vaidlusi lahendab maakohus. Hooldusõigusega seotud vaidluse korral tuleb avaldajal esitada maakohtusse avaldus asja hagita menetluses lahendamiseks. Avaldus tuleb esitada lapse elukohajärgsele maakohtule.

Avalduses tuleb märkida kohtu nimi, avaldaja ja asjast puudutatud isiku ning nende laste isikuandmed, samuti avaldaja selgelt väljendatud nõue. Lisaks märgitakse avaldusse faktilised asjaolud ning avaldaja peab loetlema ja esitama avalduses tema käsutuses olevad tõendid. Avaldusele peab alla kirjutama avaldaja või tema esindaja. Esindaja puhul lisatakse sellel volikiri või muu dokument, mis tõendab tema esindusõigust.

Avaldus ja dokumentaalsed tõendid tuleb kohtule esitada kirjalikult eesti keeles. Kui menetlusosalise kohtule esitatud avaldus, taotlus, kaebus või vastuväide ei ole eestikeelne, nõuab kohus määratud tähtpäevaks esitajalt selle tõlget eesti keelde.

Vanema õiguste määramise lapse suhtes ja lapsega suhtlemise korraldamise ehk hooldusõiguse asjad võib kohus lahendada ka hagimenetluses, kui seda nõutakse koos abielu lahutamisega või elatise väljamõistmisega hagimenetluses.

11 Milline on menetluse kord sellistes asjades? Kas on võimalik kohaldada kiirmenetlust?

Kohus vaatab hooldusõigusega seotud hagita asja läbi hagimenetluse sätete kohaselt, arvestades hagita menetluse kohta sätestatud erisusi (vaata tsiviilkohtumenetluse seadustik [1]).

Kiirmenetluses saab kohus last puudutatavates asjades lahendada üksnes alaealisest lapsest lahus elavalt vanemalt lapsele elatise nõudmises.

Hooldusõiguse asju lihtsustatud korras läbi vaadata ei saa, kuid hooldusõiguse asjad on hagita asjad ning erinevad seetõttu tavapärasest hagimenetlusest.

Hagita asjas selgitab kohus ise asjaolud ja kogub selleks vajalikud tõendid, kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti. Kohus ei ole seotud menetlusosaliste esitatud taotluste ega asjaoludega ega nende hinnanguga asjaoludele, kui seadusest ei tulene teisiti. Leebemad on nõuded ka kohtuistungite protokollimisele ja dokumentide kätte toimetamisele. Hooldusõiguse asjades on lisaks kohtul võimalik kohaldada abinõusid, et hooldusõiguse teostamist või lapsega suhtlemist menetluse ajaks reguleerida või tulevane kokkulepete täitmine tagada.

Kui on alust arvata, et abinõude kohaldamata jätmine võib raskendada kohtuotsuse täitmist või selle võimatuks teha, võib kohus rakendada hagi tagamise abinõusid ehk kohaldada esialgset õiguskaitset. Hagita perekonnaasjas võib esialgset õiguskaitset kohaldada iga kohus, kelle tööpiirkonnas on vaja abinõu rakendada. Abinõud on näiteks lapse väljaandmine teisele vanemale või seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse täitmine, muu hulgas saab kohustada kostjat menetluse ajal elatist maksma või selleks tagatist andma.

[1] Tsiviilkohtumenetluse seadustik – TsMS (RT I 2005, 26, 197; RT I, 21.06.2014, 58). Internetis: <https://www.riigiteataja.ee/akt/121062014058?leiaKehtiv>.

12 Kas menetluskulude katteks on võimalik saada menetlusabi?

Kui kohus leiab, et füüsiline isik ei suuda oma majandusliku seisundi tõttu menetluskulusid kanda, võib kohus vabastada ta täielikult või osaliselt õigusabi kulude kandmisest, riigilõivu maksimisest.

13 Kas vanemliku vastutuse kohta tehtud otsuse saab edasi kaevata?

Hagita menetluse lahend on kohtumäärus, millele kohaldatakse hagimenetluses tehtava kohtumääruse kohta sätestatud, kui seadusest ei tulene teisiti.

Hooldusõiguse kohta tehtud kohtumäärust saab apellatsioonimenetlust reguleerivate üldsätete kohaselt edasi kaevata, kui apellant leiab, et esimese astme kohtu otsus põhineb õigusnormi rikkumisel (nt esimese astme kohus on materiaalsoiguse või menetlusõiguse normi kohaldanud ebaõigesti). Eelnimetatud põhjustel on võimalik esitada ka kassatsioonikaebus Riigikohtusse.

14 Teatavatel juhtudel võib osutada vajalikuks taotleda kohtult või mõnelt muult ametiasutuselt vanemlikku vastutust käsitleva otsuse täitmist. Milline on menetluse kord sellisel juhul?

Hooldusõiguse asjad lahendatakse hagita menetluses. Hagita perekonnaasjas teeb kohus määruse, mis kuulub täitmisele alates jõustumisest, kui seadusest ei tulene teisiti. Kohtumäärus hagita asjas on täitedokument. Juhul, kui võlgnik ei täida hooldusõiguse kohta tehtud kohtumäärust vabatahtlikult, siis täidetakse määrus sissenõudja avalduse alusel täitemenetluses. Selleks peab sissenõudja esitama avalduse kohtutäiturile, kelle tööpiirkonnas on võlgniku elu- või asukoht või kus asub võlgniku vara. Lapsega suhtlemise võimaldamise asjas teeb kohtutäitur täitetoimingut alusel koostööd lapse elukohajärgse või erandina kohustatud isiku elukohajärgse kohaliku omavalitsuse esindajaga, kellel on eriteadmised lastega suhtlemiseks. Vajaduse korral võib kohtutäitur ka tõstatada kohaliku omavalitsuse ees küsimuse lapse ajutiseks paigutamiseks hoolekandeesutusse. Kui kohustatud isik takistab sundtäitmist, võib tema suhtes kohaldada sunniraha määramist.

15 Mida tuleb teha, et muu liikmesriigi kohtu vanemlikku vastutust käsitlevat otsust selles liikmesriigis tunnustataks ja täidetakse?

Euroopa Nõukogu määruse (EL) 2019/1111, mis reguleerib kohtualluvust, abieluasjade ja vanemliku vastutusega seotud kohtuasjades tehtud lahendite tunnustamist ja täitmist ning rahvusvahelisi lapserööve, kohaselt tunnustatakse ühes liikmesriigis tehtud kohtuotsust teistes liikmesriikides ühegi erimenetluse järgimist nõudmata. Määrust kohaldatakse kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides, välja arvatud Taani.

Lapse suhtes vanemlikku vastutust käsitlevat kohtuotsust, mis on tehtud liikmesriigis ja on selles liikmesriigis täitmisele pööratav ning kätte antud, täidetakse teises liikmesriigis siis, kui see on huvitatud poole taotlusel kuulutatud seal täitmisele pööratavaks. Selleks tuleb esitada täitmisotsuse taotlus kohtule.

Taotluse esitamiseks kohtu leidmine [siit](#).

Kohtuotsuse tunnustamist taotlev või vaidlustav või selle täitmisotsust taotlev pool peab esitama:

- a) kohtuotsuse koopia, mis vastab selle ehtsuse kindlakstegemiseks vajalikele tingimustele ning
b) tõend vanemliku vastutust käsitlevate kohtuotsuste kohta.

Vorm kättesaadav [siit](#).

Vanemlikku vastutust käsitlevat kohtuotsust ei tunnustata:

- a) kui selline tunnustamine on oluliselt vastuolus selle liikmesriigi avaliku korraga, kus taotletakse tunnustamist, võttes arvesse lapse parimaid huve;
b) kui see on tehtud tagaselja ja algatamist käsitlevat või samaväärset dokumenti ei ole kohale ilmumata jäänud isikule edastatud küllalt aegsasti ja sellisel viisil, et ta oleks saanud end kaitsta, välja arvatud juhul, kui on tõestatud, et selline isik on kohtuotsuse selgesõnaliselt heaks kiitnud;
c) iga isiku taotluse alusel, kes väidab, et kohtuotsus kahjustab tema vanemlikku vastutust, kui otsus on tehtud ilma seda isikut ära kuulamata;
d) kui see on vastuolus hilisema vanemlikku vastutust käsitleva kohtuotsusega, mis on tehtud liikmesriigis, kus taotletakse tunnustamist;
e) kui see on vastuolus hilisema vanemlikku vastutust käsitleva kohtuotsusega, mis on tehtud teises liikmesriigis või mitteliikmesriigis, kus on lapse peamine elukoht, tingimusel et hilisem kohtuotsus vastab tingimustele, mis on vajalikud selle tunnustamiseks liikmesriigis, kus seda taotletakse;

või

- g) kui ei järgita Euroopa Nõukogu määruse (EL) 2019/1111 artiklis 82 sätestatud menetlust

16 Millisesse kohtusse pean ma selles liikmesriigis pöörduma, et vaidlustada muu liikmesriigi kohtu vanemlikku vastutust käsitleva kohtuotsuse tunnustamine ja täitmine? Milline on menetluse kord eespool nimetatud juhtudel?

Taotluse esitamiseks kohtu leidmine [siit](#).

Kohtuotsuse tunnustamist taotlev või vaidlustav või selle täitmiseks taotlev pool peab esitama:

- a) kohtuotsuse koopia, mis vastab selle ehtsuse kindlakstegemiseks vajalikele tingimustele ning
b) Euroopa Nõukogu määruse (EL) 2019/1111 artikkel 36 kohane tõend vanemliku vastutust käsitlevate kohtuotsuste kohta.

Vorm kättesaadav [siit](#).

17 Millist õigust kohaldab kohus vanemlikku vastutust käsitlevas menetluses, kui laps või pooled ei ela selles liikmesriigis või on eri kodakondsusega?

Eesti rahvusvahelise eraõiguse seaduse kohaselt reguleerib lapse ja vanemate vahelisi perekonnaõiguslikke suhteid lapse elukohajärgse riigi õigus.

Samuti kohalduvad konventsiooni osalisriikide vahel vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö 1996. a Haagi konventsioon.

Kohaldatava õiguse määramist võivad reguleerida ka õigusabilepingud. Eesti Vabariik on sõlminud õigusabilepingud järgnevate riikidega:

Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti Vabariigi õigusabi ja õigussuhete leping (1993);

Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades (1993);

Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades (1995);

Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö- ning kriminaalasjades (1999).

Kuivõrd Leedu, Läti ja Poola sõlmitud õigusabilepingute puhul on kõik lepingute osapooled ka Haagi 1996. a konventsiooni osapooled, on nendega otsustatud kohaldada konventsiooni sätteid kohalduva õiguse tuvastamisel.

[1] Rahvusvahelise eraõiguse seadus – REÕS (RT I 2002, 35, 217). Internetis: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13242136?leiaKehtiv>.

See veebileht on osa portaalist „Teie Euroopa“.

Sooviksite teilt [tagasisidet](#) selle kohta, kui kasulikuks peate sellel esitatud teavet.

This webpage is part of an EU quality network

Viimati uuendatud: 25/10/2023

Käesoleva veebilehe omakeelset versiooni haldab Euroopa õiguslase koostöö võrgustiku vastav riiklik kontaktpunkt. Tõlked on teostanud Euroopa Komisjoni teenistused. Originaali tehtavad võimalikud muudatused asjaomase riikliku ametiasutuse poolt ei pruugi kajastuda tõlkeversioonides. Komisjon ja Euroopa õiguslase koostöö võrgustik ei võta mingit vastutust ega kohustusi seoses käesolevas dokumendis esitatud või viidatud teabe ega andmetega. Palun lugege õiguslikku teadaannet lehekülje eest vastutava liikmesriigi autoriõiguste kohta.